

Wstęp

Introduction

Potrzeba tworzenia jest immanentnie związana z naturą człowieka. Dana jest jednostce ludzkiej możliwość przekraczania granic, barier, wychodzenia „poza” – psychologowie nazywają tę możliwość transgresją. „Transgresja polega na przekraczaniu dotychczasowych granic materialnych, społecznych i symbolicznych, na rozszerzeniu sfery własnej działalności, na łamaniu tabu, na wychodzeniu poza to, czym jednostka jest i co posiada” (Kozielecki 1997). Dzięki działaniom transgresyjnym następuje ciągły proces rozwoju cywilizacji, kształtuje się kultura. Transgresje stanowią źródło możliwości człowieka. W toku rozwoju człowiek aktualizuje te możliwości, jest podmiotem aktywnym. Ale też wytwory cywilizacji i kultury zwrótnie oddziałują na niego, tworzy sobie wówczas wewnętrzną zindywidualizowaną ich reprezentację. Ta właśnie reprezentacja jest unikatową i niepowtarzalną strukturą, stanowi integralny element osobowości człowieka. Na jej specyfikę ma wpływ oddziaływanie pewnych zadatków biopsychicznych. Nie jest to zbiór encyklopedycznych danych, ale struktura integrująca działania człowieka, wpływająca na jego system wartości, funkcje motywacyjne, potrzeby, zainteresowania, stanowi o emocjach, aż wreszcie bywa źródłem tożsamości jednostki. W tym właśnie wyraża się indywidualność człowieka.

Transgresje twórcze udowadniają, że w człowieku drzemią nieograniczone możliwości, a więc można przyjąć, iż w sensie ogólnym „człowiek jest możliwością, sam kształtuje siebie i... jest wartością dzięki sobie” (za M. Gołaszewska 2001).

W niniejszym opracowaniu przeanalizowane zostaną wielorakie uwarunkowania, mechanizmy, a także efekty takich właśnie transgresji człowieka. Nie zawsze będzie mowa tylko o transgresjach twórczych. Analizę uwarunkowań ukazano w rozdziale: *Osoba i osobowość*. Omówienie kluczowych zagadnień psychologicznych, takich jak wybrane cechy osobowości (nonkonformizm–konformizm), temperament, zainteresowania, przybliży w pewnym stopniu uwarunkowania. Podobną rolę spełnia analiza funkcjonowania osobowości w warunkach stresowych czy też omówienie tzw. syndromu wypalenia zawodowego.

Kolejny ważny aspekt stanowią mechanizmy takie jak identyfikacja czy ingracjacja. Istotnym elementem, na który zwrócono uwagę, jest problematyka badania w psychologii, która jest ciągle otwarta – do tego zagadnienia odnoszą się opracowania dotyczące poznania hermeneutycznego i metody dialogowej.

Efektem transgresji jest niewątpliwie twórczość – zagadnieniu temu poświęcono rozdział *W kręgu twórczości* – w tym zakresie dokonano analizy samego pojęcia kreacji, niektórych mechanizmów rządzących procesem tworzenia, jak np. inteligencja intuicyjna. Ponadto omówiono niektóre możliwości diagnozowania twórczości i osobowości twórczej (testy rysunkowe, analiza pisma), jak również aspekty pracy z dzieckiem uzdolnionym.

Wytwór o znamionach kreatywnych będący efektem transgresji twórczych można analizować z punktu widzenia elementów struktury (tutaj szczególnie omówiono barwę) oraz podmiotu tworzącego (przykładem jest opracowanie dotyczące takich możliwości u osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną).

Kolejnym efektem transgresyjnych działań człowieka jest kultura. Kultura, cywilizacja to oczywiście wytwory historyczne. Historia jest dziełem człowieka. To, co najwartościowsze i najważniejsze w historii, jest efektem działań jednostek twórczych. Efekty te zostały w pracy omówione w rozdziale *Refleksje historyczne* na przykładzie osiągnięć Oświecenia na Bałkanach i Lubelskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.

Niniejsze opracowanie nie jest bynajmniej wyczerpującym i kompletnym studium działań transgresyjnych człowieka, ale wydaje się, że przynajmniej w pewnym stopniu ukazuje ono ważne aspekty funkcjonowania osoby ludzkiej. Człowiek jest proaktywny, zaprogramowany na rozwój, ewolucję, silnie zdeterminowany potrzebami wzrostu. Wyróżniające cechy człowieka to świadomość, wolność, transcendowanie, możliwość odczytywania sensu i znaczenia, umiejętność tworzenia symboli, celowego działania. Człowiek ma zdolność wykraczania poza konkretną, zastaną sytuację, zdolność antycypowania, tworzenia abstrakcji. Jest twórcą własnych możliwości, posiada zdolność do wielowymiarowego przekraczania zastanej sytuacji, jest więc istotą transcendującą.

Wielość przedstawionych w tym opracowaniu aspektów funkcjonowania człowieka i ich zróżnicowanie ujawniają, jak skomplikowana i niepowtarzalna jest natura ludzka. Niezwykle trafne wydaje się twierdzenie M. Schelera, iż „człowiek jest bytem, którego nie da się z niczego wyprowadzić, jak również bytem niesprowadzalnym do niczego”.

Barbara Gawda